

ROMANTIKA

Posebnost romantike pri J Slovanih je to, da v pisanje o posamezniku vključujejo usodo celotnega naroda, skupnosti. V ospredju torej ni posameznik, ampak usoda kolektiva. Tudi posameznik si prizadeva za dobro naroda, skupnosti.

V oznako romantika je zajeta hrvaška književnost od začetkov ilirizma (1830–35) do Šenoine smrti (1881) in srbska književnost od književnega delovanja Vuka Stefanovića Karadžića (ok. 1815) do 1870, ko se bolj izrazito javlja realizem.

Ilirsko gibanje je bilo organizirano gibanje mladega roda meščanske inteligence proti mađarskemu in avstrijskemu zatiranju. Vodja tega hrvaškega preporoda je bil Ljudevit Gaj. (hrvaški preporodovci: Vraz, Mažuranić, Preradović in Demetar) Začel je izdajati časopis in književno revijo *Danica ilirska* (1835). Rodoljubi so osnovali čitalnice, muzej, biblioteko in *Matico ilirsko* (1842), ki je začela izdajati knjige. Gaj je namesto posameznih narečij (kajkavščine, štokavščine, čakavščine), v katerih so pisali starejši pisatelji, izbral štokavščino za knjižni jezik in uredil novi pravopis – gajico.

IVAN MAŽURANIĆ (1814–1890) → pravnik, kasneje hrvaški ban; dopolnil Gunduličev ep; v ilirskem gibanju je bil glavni Gajev sodelavec.

Smrt Smail-age Čengića (1846) → Duh in ideja dela nista daleč od Gunduličevega *Osmana*, a ga po celovitosti, bogastvu in moči prekaša. Čuti se vpliv dubrovniške in ljudske književnosti, monumentalnost pa ga povezuje s klasičnimi rimskimi vzori. Delo je epsko, a ima ponekod tudi zelo lirske dele. Ep je napisan v osmercih in desetercih, v živem in enostavnem narodnem jeziku, sestavljen je iz petih delov.

Vsebina: Smail-aga Čengić je ukazal pobiti ujete Črnogorce, med njimi tudi starega Turčina Duraka, ki je agi svetoval, naj jih pusti, da ne bi kasneje prišlo do maščevanja. Durakov sin Novica, Čngićev eksekutor, prosi ago, naj mu ne ubije očeta, ko pa le-ta tega ne naredi, Novica stopi na črnogorsko stran, da bi se maščeval agi. Novica se krsti in pristopi v črnogorsko četo, ki se ravno pripravlja na napad Čengićevega tabora. Tačas Smail-aga, zbirajoč *harač* (posebna oblika davka), muči rajo, ki ne more plačati, kar se od nje zahteva. Tudi lastnoročno muči ljudi, in ko v enega od njih vrže džilit (srednjeveško orožje), zadane enega od svojih mož, ne pa Črnogorca, v katerega je meril. Ko se Bauk, agin spremljevalec, iz dogodka ponorčuje s pesmijo, postane aga še nasilnejši do podložnikov. Takrat pa maloštevilna, a hrabra črnogorska četa, ki jo je Novica pripeljal do turških šotorov, napade iz mraka turški tabor in pobije večino Turkov. V bitki umre tudi Smail-aga, pa tudi Novica. V zadnjem delu pesnitve je v alegorični sliki na vrhu Lovčena prikazana turška »smola« (*kob* = nesrečna usoda) – simboli moči, obleka in orožje Smail-age – sedaj v rokah nekega pokornega Turka, ki sprejema krščanstvo. Delo je prežeto s sočustvovanjem do vseh, ki trpijo, in z ljubeznijo do domovine. Tipično romantično: sin sam želi maščevati očetovo smrt.

AUGUST ŠENOA (1838–1881) → časnikar, kritik, lirik, prozaist, dramatik, feljtonist
Je prvi pravi hrvaški romanopisec. Najboljši so njegovi zgodovinski romani *Zlatarjevo zlato*, *Kmečki punt* (*Seljačka buna*), *Diogenes*, *Prekletstvo* in povesti iz sodobnega življenja *Berač Luka*, *Mladi gospod*, *Nagelj s pesnikovega groba*. Svoje pisateljsko delo gradi iz nacionalne zgodovine in iz sodobnih dogodkov. Dela sledijo vzoru Walterja Scotta s ciljem, pokazati, kako zgodovinski trenutek, ideje in razporeditev političnih moči vpliva na usodo malega človeka. Zgodovinski roman pa je imel tudi buditeljsko vlogo.

PETAR PRERADOVIĆ (1818–1872) → glavni kodifikator jezika hrvaške poezija 19. st. Najbolj znana je njegova budnica *Zora puca, bit će dana*. Najpogostejši motivi v njegovi poeziji so ljubezen, Bog, domovina.

DIMITRIJA DEMETAR (1811–1872) → pesnik, novelist, dramatik
Napisal je dramo *Teuta*, ki je najboljša drama tega obdobja in ima izrazito ilirsko domoljubno noto. Napisal je tudi pesnitev *Grobničko polje*, katere motiv je zmaga Hrvatov nad Mongoli

na Grobničkem polju – mitska bitka. A ta pesnitev je v hrvaški literarni zgodovini ob Mažuraničevem *Čengiću* prezrta. (Mažuranić je bil Demetrov svak)

Srbska književnost v tem času ni bila razvita v sami Srbiji, ki se je po kmečki revoluciji postopoma v notranji upravi osamosvojila pod knezom Milošem Obrenovićem in v 2. pol. 19. st. prekinila vsako zvezo s turškim sultanom. Je pa živahno cvetela med vojvodinskimi Srbi, ki jih je po Bachovem absolutizmu vodil liberalec Svetozar Miletić, vodja Zedinjene srbske mladine. Središča delovanja srbskih književnikov so bila zunaj: Dunaj, kjer je deloval Karadžić, Budimpešta, kjer so intelektualci in bogati trgovci osnovali Matico srbsko (1825), Novi Sad, kjer tudi danes deluje Matica srbska. Srbska književnost v tem času ni bila enotna. K enotnosti srbske književnosti je največ prispeval Karadžić.

VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ (1787–1864) → srbski jezikoslovec in reformator srbskega jezika, zbiralec ljudskih pesmi, reformiral je srbsko abecedo tako, da je ena najbolj fonetičnih na svetu. Osnovna načela Karadžičeve reforme so:

- izenačenje knjižnega in ljudskega jezika
- oblikovanje standardnega jezika brez naslonitve na knjižno tradicijo
- novoštokavski folklorni purizem → odklanjanje stcsl izrazja

Očitali so mu, da je govorjeni ljudski jezik neprimeren za standardizacijo, saj ljudstvo nima razvitega intelektualnega izrazja, ter da na ta način siromaši srbski jezik. Poskrbel je za prvi srbski slovar. Zelo pa je zaslužen tudi za razvoj srbskega nacionalizma, saj je vse govorce štokavskega narečja izenačil z etničnimi Srbi, s tem pa postavil temelj velikosrbski ideji.

PETAR PETROVIĆ NJEGOŠ (1813–1851) → srbski vladika Črne Gore

Že kot 17-letnik je prevzel posvetno in cerkveno oblast Črne gore. Njegove literarne začetke predstavlja patriotska poezija z opisi bojev proti Turkom in črnogorskih običajev po zgledu ljudskega pesništva. Na Cetinju je odprl tiskarno, kjer so tiskali almanah *Grlica*. Vrh njegovega ustvarjanja pa tudi vrh južnoslovenske književnosti predstavlja pesnitev *Gorski venec* ki ga je v slovenščino prevedel Alojz Gradnik. Vsebina: Glavna tema pesnitve je spor med Črnogorci in domačimi Turki in njihovo iztrebljenje, dogodek, ki se je zgodil v zgodovini Črne gore na začetku 18. stoletja. Delo se začne z monologom vladike Danila o nesreči, ki je zadela svet s turškim osvajanjem. Poleg tega omeni tragični notranji razdor, ki ga v državo vnašajo domači Turki. Na velikem državnem zboru na Cetinju se Danilo, v želji zediniti vsa črnogorska bratstva, postavi nasproti nameri poglavarjev, da se začne boj proti domačim Turkom, in predlaga naj jih pokličejo na dvor. Turški pristaši pridejo, a ne pristanejo na mirno pogodbo in da bi se sami vrnili h krščanstvu, pri tem pa pride tudi do silovitega spora. Vladika Danilo dobi pismo novega vezirja, ki ga poziva, naj mu izkaže sultanove časti, hkrati pa mu tudi preti. Danilo mu odgovori, odbije poziv in sporoča, da se ne boji njegovih groženj. Sledi turška poroka in sliši se svatovska pesem, Batrićeva sestra pa žaluje za bratom, ki so ga ubili Turki, in naredi samomor. Privedejo ujeto starko, ki prizna, da jo je poslal vezir, naj vnese razdor med Črnogorce. Med plemenske poglavarje pride iguman Stefan, ki jim govori o nujnosti boja za življenje in svobodo. Glavarji pridejo do sklepa, da bodo državo očistili domačih Turkov. Na praznični predvečer iguman Stefan s pesmijo in goslimi zabava vladiko Danila, medtem pa Črnogorci napadejo na turške pristaše in jih potolčejo. Vladiki glasniki sporočijo, kaj se je zgodilo. Ta zgodovinski ep v obliki drame s posameznimi lirskimi mesti je prežet z domoljubjem: z bojem za svobodo in uničenje Poturic, ki so ogrožali samostojnost Črne gore.

JOVAN STERIJE POPOVIĆ (1806–1856) → komediograf

Bičal je posamezne napake v človeških značajih – skopuštvu v komediji *Skopuh*, lažnjivost v *Laž in prilazič*. V drami *Rodoljub* je smešil špekulantsko spreminjanje značajev in lažno rodoljubje, v drami *Beograd nekoč in zdaj* pa nasprotja med starimi in novimi generacijami Beograjčanov.